

## Voorstelling van het thema voor het NLS-Congres 2026

door Patricia Bosquin-Caroz<sup>1</sup>

### VARITEIT<sup>2</sup>

*De variaties van de waarheid in de psychoanalyse*

“Ik zeg altijd de waarheid – niet de gehele [*pas toute*] want men slaagt er niet in ze geheel te zeggen. Ze geheel te zeggen is onmogelijk, materieel gezien: de woorden ervoor ontbreken. Het is zelfs door deze onmogelijkheid dat de waarheid aan het reële vasthangt.”

JACQUES LACAN, *Télévision*

Het XXIVste Congres van de NLS stelt zich tot doel de variaties van de waarheid in de psychoanalyse te onderzoeken. In het neologisme *variteit* [*varité*]<sup>3</sup> condenseert Lacan de variaties van de waarheid die zich in een analyse voordoen bij opeenvolgende openbaringen. Hij stelt dat men zich moet openstellen voor de dimensie van de waarheid als variabel, en voegt daaraan toe dat wat de analysant zegt niet de waarheid is, maar de vari(ë)teit [*vari(é)té*] van het *sinthoom*. Doorheen zijn hele onderwijs heeft Lacan de verwijzing naar de waarheid nooit losgelaten, of hij haar nu aanvankelijk benaderde als *De waarheid*, of later als een meervoudige, variabele en leugenachtige waarheid. Toch blijft er een constante: de articulatie van de waarheid of van waarheidseffecten met de structuur van de taal en het spreken, of zelfs met wat hij de “taalbouillon” [*bouillon de langage*]<sup>4</sup> noemt.

### Waarheid, juistheid en openbaring

Aanvankelijk benadrukt Lacan een andere dimensie van het spreken dan die van de expressie en de bemiddeling: de openbaring. De openbaring verwijst naar het ontsluiten van een verondersteld verborgen, versluierde waarheid en valt samen met *het ogenblik van zien*. Zo gaat de waarheid van ontsluiting naar ontwijking of vlucht, terwijl de analyse zich laat definiëren als een reeks openbaringen die eigen zijn aan elk subject. In zijn fundamentele tekst

---

<sup>1</sup> Patricia Bosquin-Caroz is Voorzitter van de *New Lacanian School*, Analytica lid van de School (A.M.E), van de *New Lacanian School*, de *École de la Cause freudienne* en de *World Association of Psychoanalysis*. [caroz.patricia@gmail.com](mailto:caroz.patricia@gmail.com). Vertaald door Tom Lintacker.

<sup>2</sup> *Varité* is een samentrekking van *vérité* (waarheid) en *variété* (variatie).(nvdv).

<sup>3</sup> Lacan, J. (2013 [1976-1977]). *Le Séminaire*, livre XXIV, *L'insu que sait de l'une-bévue s' aile à mourre*. Les van 19 april 1977, gepubliceerd in *INWIT* 10, 25-33. De vertaling aldaar van *varité* als “wariatie” wordt hier niet gevolgd.

<sup>4</sup> *Ibid.*, 27.

“Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse”<sup>5</sup> stelt Lacan het volle spreken tegenover het lege spreken; het volle spreken is dat waarin de waarheid van het subject zich verwezenlijkt. In dit perspectief heeft de waarheid van de openbaring betrekking op de waarheid in het spreken. “Daarmee stoten we op de realiteit van wat noch waar, noch onwaar is.”<sup>6</sup> Deze realiteit onderscheidt zich hier van de verwijzing naar de juistheid en verwijst niet naar een overeenstemming met een objectieve realiteit. De waarheid van een spreken berust niet op de overeenstemming van het woord en het ding. Na lang onderzoek had Freud uiteindelijk zelf het geloof in de objectieve realiteit van trauma’s opgegeven – trauma’s die in het onbewuste niet te onderscheiden zijn “van de door affect bezette fictie”<sup>7</sup>. Jacques-Alain Miller formuleert het als volgt: in de analyse gaat het er niet om “te zeggen wat is”, maar om “waarheid te maken van wat geweest is. En er is dat wat niet tot waarheid kon worden gemaakt: de trauma’s, dat wat een gat heeft geslagen [...] Het komt erop aan het discours te brengen naar wat er geen plaats in kon verwerven.”<sup>8</sup>

Maar bovenal zal Lacan het nieuwe van de freudiaanse ontdekking situeren vanuit datgene wat onverwacht invalt in het discours van het subject – een discours dat zich “normaal ontwikkelt [...] in de orde van de vergissing, van de miskenning, zelfs van de ontkenning.”<sup>9</sup> De waarheid komt voort uit de misvatting, de lapsus, de faalhandeling, uit wat hapert en “een achterliggende waarheid [onthult]”, een andere zin. Ze verschijnt in de vorm van een struikeling die het narratieve verloop van het subject doorbreekt en eraan voorbijgaat. “De waarheid vat de fout [*erreur*] bij de kraag in de misvatting [*méprise*].”<sup>10</sup> Dat betekent dat het subject niet weet wat het zegt, het zegt altijd meer dan het wil zeggen, altijd meer dan het weet te zeggen.

## Waarheid, verdringing en historie

Zoals J.-A. Miller specificeert in zijn tekst “Une nouvelle alliance avec la jouissance”<sup>11</sup>, bestond een analyse voor Lacan in de eerste plaats uit een vooruitgang van *De waarheid* in het enkelvoud, dat wil zeggen: een waarheid die verondersteld werd zich in te schrijven in het verlengde van een geschiedenis, een historie. De term historie, waarnaar Lacan verwijst in “Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse”, vormt een antwoord op de

---

<sup>5</sup> Lacan, J. (1966 [1953]). *Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse. Écrits*, Paris, Seuil.

<sup>6</sup> *Ibid.*, 256.

<sup>7</sup> Freud, S. (1956). *Lettres à Wilhelm Fliess, 1887-1904*, Parijs, PUF, brief 69 van 21 september 1897, 191.

<sup>8</sup> Miller, J.-A. (niet gepubliceerd [2008-2009]). *L'orientation lacanienne. Choses de finesse en psychanalyse*. Colleges aan het Departement voor Psychoanalyse Paris VIII.

<sup>9</sup> Lacan, J. (1975 [1953-1954]). *Le Séminaire, Livre I, Les écrits techniques de Freud*. Tekst opgesteld door Jacques-Alain Miller, Parijs, Seuil, 291.

<sup>10</sup> *Ibid.*, 292.

<sup>11</sup> Cf. Miller, J.-A. (2016). *Une nouvelle alliance avec la jouissance. La Cause du désir* 92.

term onbewuste. “Het onbewuste is dat hoofdstuk van mijn historie dat gemarkeerd is door een blanco of bezet is door een leugen: het is het gecensureerde hoofdstuk.”<sup>12</sup> In de analyse gaat het er dan om deze geschiedenis te reconstrueren. Door de verdringing methodisch op te heffen en de sluier op te lichten, kan de continuïteit ervan worden hersteld en de verborgen waarheid worden teruggevonden. Freuds ervaring met zijn hystericae had hem ertoe gebracht het biologische geheugen te onderscheiden van de herinnering, die betrekking heeft op de gereconstrueerde geschiedenis van het subject. Deze impliceert de *hersubjectivering* van het evenement dat in een achterafbeweging *geherstructureerd* wordt. Daarom definieerde Lacan de psychoanalyse in eerste instantie als het op zich nemen door het subject van zijn geschiedenis, voor zover die tot stand komt via het spreken dat aan een ander wordt gericht.

In verband met het geval Dora zal hij later de uitdrukking “ontwikkelingen van de waarheid” gebruiken, die behoort tot de “dialectische omkeringen”<sup>13</sup> en daarmee tot de vooruitgang van de analyse. Verdringing en waarheid zijn dan antoniemen. “Het concept van verdringing wordt opgeroepen, geëist, ontboden door de ervaring van de openbaring.”<sup>14</sup> In zijn terugkeer naar Freud zal Lacan echter vooral de vlijmscherpe kant van zijn ontdekking opnieuw in stelling brengen, die zich juist verwijdt van de waarachtigheid van de feiten. In “La chose freudienne” preciseert hij dat de essentiële ontdekking van Freud erin bestaat te verklaren dat “het spreekt, en ongetwijfeld daar waar men dat het minst verwachtte, namelijk daar waar een lijden is.”<sup>15</sup> “Ik, de waarheid, ik spreek.”<sup>16</sup> We benadrukken hierbij dat deze bewering in de eerste plaats een kwestie van uitspreken [*énonciation*] is, en geen uitspraak van het Ik [*un énoncé moïque*] is die een persoonlijke overtuiging tegenover de universele doxa uitdrukt.

## Waarheid en weten

Lacan begon met het tegenover elkaar plaatsen van waarheid en weten en stelde het primaat van de waarheid boven het weten. Hij verwees in het bijzonder naar de paradox van *Meno* om te beargumenteren dat “de *epistèmè*, het weten dat vastgelegd is in een formele samenhang, niet het hele veld van de menselijke ervaring bestrijkt.”<sup>17</sup> Over de *alèthès doxa*, de ware mening, merkte Lacan op dat “er hier sprake is van een waarheid die niet te vatten is in een gebonden weten.”<sup>18</sup> In navolging van de dialectische methode die aan het werk is in de dialoog

---

<sup>12</sup> Lacan, J. (1966 [1953]). Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse. *O.c.*, 259.

<sup>13</sup> Lacan, J. (1966 [1951]). Intervention sur le transfert. *Écrits*, Paris, Seuil, 216 & 219.

<sup>14</sup> Miller, J.-A. (2016). La vérité fait couple avec le sens. *La Cause du désir* 92, 87.

<sup>15</sup> Lacan, J. (1966 [1955]). La Chose freudienne, ou Sens du retour à Freud en psychanalyse. *Écrits*, Paris, Seuil, 413.

<sup>16</sup> *Ibid.*, 409.

<sup>17</sup> Lacan, J. (1978 [1954-1955]). *Le Séminaire*, livre II, *Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de la psychanalyse*. Tekst opgesteld door J.-A. Miller, Parijs, Seuil, 26.

<sup>18</sup> *Ibid.*

tussen Meno en Socrates, onderstreepte Lacan de creatieve dimensie van de waarheid die opduikt en waarin we werken – een waarheid die niet behoort tot een reeds gevormd weten.

## Omkering

Lacan zal deze tegenstelling tussen waarheid en weten niet behouden. Pas in zijn “Proposition sur le psychanalyste de l'École” zien we een articulatie tussen beide ontstaan, die hij formaliseert in het matheem van het analytisch discours. Waarheid en weten laten zich niet opdelen in twee afzonderlijke categorieën. “Wat zich op het moment van ontstaan als waarheid aandient, wordt weten door zich in te schrijven en te bezinken.”<sup>19</sup> De “Proposition” van de passe past binnen dit perspectief van een weten over de onbewuste waarheid. De waarheid verschijnt eerst als een niet-weten, ze manifesteert zich via de vrije associatie en neemt uiteindelijk de vorm aan van een weten. “Het [ça] articuleert zich in een ketting van uiterst nauwkeurige letters” stelt Lacan, “waarbij, op voorwaarde er geen enkele van te missen, het niet-weten zich ordent als het kader van het weten.”<sup>20</sup> Lacan beschrijft de mutatie die zich aan het einde van de analyse voltrekt eveneens in termen van weten: van het ‘zijn’ van het verlangen naar het ‘zijn’ van het weten. Op dat moment is er niet langer sprake van *de waarheid die zegt ‘ik spreek’*, maar van “een aaneengeschakelde waarheid, geledigd van betekenis en daardoor ook van passie.”<sup>21</sup> Het analytische dispositief bestaat er dan ook in de betekenaars te verzamelen die een waarheidswaarde hebben, die voor het subject van tel zijn geweest. Dit veronderstelt de act van de analyticus om deze af te zonderen.

Toch zal Lacan uiteindelijk het belang van het weten ten aanzien van de benadering van het reële devalueren. In zijn Seminarie *Encore* spreekt hij over “wetensbrouwsels over *detaal* [*lalangue*]”. De structuur van de taal wordt dan herleid tot fictie, terwijl het onbewuste wordt opgevat als “een weten-om-te-gaan [*savoir-faire*] met *detaal*”<sup>22</sup>. Maar wat wordt er dan van de waarheid? En hoe zit het met de openbaringen?

## Leugenachtige waarheid en fictie

De effecten van openbaring stippelen tot op zekere hoogte het analytisch parcours uit. Ze wijzen erop dat de waarheid in het spreken tot stand komt; daarom stelde Lacan dat de waarheid de structuur van fictie heeft. Meteen maakte hij duidelijk dat de term *fictie* niets

---

<sup>19</sup> Miller, J.-A. (2010). Le paradoxe d'un savoir sur la vérité. *La Cause freudienne* 76, 124.

<sup>20</sup> Lacan, J. (2001 [1967]). Proposition du 9 octobre 1967 sur le psychanalyste de l'École. *Autres écrits*, Paris, Seuil, 249.

<sup>21</sup> Miller, J.-A. (2010). Le paradoxe d'un savoir sur la vérité. *O.c.*, 129.

<sup>22</sup> Lacan, J. (1975 [1972-1973]). *Le Séminaire*, livre XX, *Encore*. Tekst opgesteld door J.-A. Miller, Paris, Seuil, 127.

illusoires of misleidends inhoudt. Het fictieve karakter van mythen en infantiele seksuele theorieën getuigt hiervan. De narratieve structuur van hun verhaal maakt het namelijk mogelijk om thema's aan te snijden zoals de dood, het bestaan en het niet-bestaan, dat wil zeggen: wat tot de orde van het onzegbare behoort. Het vormt ook een essentieel onderdeel van de analytische ervaring. Toch kan de analyse worden doorgedreven tot in het register waar de waarheid niet langer van kracht is: het genot, het punt waarop het narratief dat de onthullingen met zich meevoert, botst. Over het genot kan noch het ware, noch de volledige waarheid gezegd worden. In dit verband valt op te merken dat Lacan steeds is blijven ingaan tegen het idee van een transparantie van de woorden met het Ding, en tegen het opvatten van de waarheid als een geheel. Men kan er slechts omheen cirkelen of haar half zeggen [*mi-dire*]. Bijgevolg behoort het spreken dat door het analytisch discours tot stand wordt gebracht tot de fictie, tot de leugenachtige waarheid. De taal is een *semblant* en kan ten aanzien van het reële alleen maar liegen. Freud had de functie van de *proton pseudos* al opgemerkt in de gevalsstudie van Emma. Liegen heeft dus geen betrekking op een tegenstelling tussen het waarachtige en de leugen.

Tijdens zijn eerste Seminarie wees Lacan er al op dat het spreken zich ontvouwt in de dimensie van de bedrieglijke waarheid. De waarheid is een leugen omdat ze afhankelijk is van het narratief, van de constructie, van de zin [*sens*] die men aan gebeurtenissen geeft. De verwijzing naar de tekst "Préface à l'édition anglaise du *Séminaire XI*", waarin Lacan de term leugenachtige waarheid aanhaalt, kan worden gelezen als tegenhanger van "Fonction et Champ...", waartoe J.-A. Miller ons al had uitgenodigd. Lacan vermeldt daar een ander register waarin de waarheid alleen nog maar aan de orde is om te liegen, namelijk het register van het genot en zijn bevrediging. De leugenachtige waarheid wordt dan een wetensbrouwsel [*élucubration de savoir*] over het reële. Dat neemt niet weg dat er waarheidseffecten optreden en dat de analyticus daarvoor aandachtig moet zijn. "De psychoanalyse is datgene wat waar maakt [*fait vrai*], maar waar maken [*faire vrai*], hoe moet men dat verstaan? Het is een zinnewending [*coup de sens*], een *sens blanc*"<sup>23</sup>, zegt Lacan.

### Waarheid, discontinuïteit en variaties

Voor Lacan gaat de waarheid niet zonder een narratief dat de continuïteit van de geschiedenis van het subject herstelt en zin verleent aan wat niet of moeilijk gezegd kon worden. Het verhaal "[neemt] op zich wat als een gat in de realiteit van het subject is achtergebleven [om] zin te geven aan zijn trauma's, zijn onuitwisbare beelden, zijn monumentale scènes."<sup>24</sup> Het gaat erom een continuïteit tussen de gaten te herstellen door een geschiedenis te vertellen ten overstaan van een ander. Tegenover het ideaal van een historie die in haar continuïteit

---

<sup>23</sup> Lacan, J. (niet gepubliceerd [1976-1977]). *Le Séminaire*, livre XXIV, *L'insu que sait...* o.c. Les van 10 mei 1977.

<sup>24</sup> Miller, J.-A. (2016). *La vérité fait couple avec le sens*. O.c., 88.

wordt hersteld, stelt Lacan uiteindelijk een andere opvatting: die van een discontinue historie, samengesteld uit losse stukken, flarden, manifestaties en openbaringen. De narratieve discontinuïteit ondergraaft het idee van een unieke en eenduidige waarheid. “De articulatie van het analytisch discours brengt de analysant ertoe een weefsel van leugenachtige waarheid te spinnen – een weefsel van variabele, veranderlijke waarheid, die onophoudelijk omslaat in leugen en slechts van voorbijgaande aard is –, en dit weefsel te spinnen op basis van toevalligheden uit het verleden en uit het alledaagse.”<sup>25</sup>

Zo volgt in een analyse de ene openbaring na de andere, waarbij een nieuwe openbaring soms de voorgaande op losse schroeven zet. Bovendien maakt de act van de analyticus, met zijn scansies en punctueringen, deel uit van de variatie van de waarheid. Zo krijgt het onbewuste zin, en wordt die zin onophoudelijk anders geïnterpreteerd. De waarheid varieert, wordt meervoudig, terwijl de *hystorie* [*hystoire*] voortaan wordt opgevat als iets dat voor een ander wordt geconstrueerd binnen een overdrachtsdimensie. Er is geen ideale continuïteit, maar een singuliere overdrachtshistorie.

Wat vaststaat, is dat de variteit – de variaties van de waarheid – een blijvend aandachtspunt vormt voor de psychoanalyse. In het tijdperk van post-waarheid gaat zij in tegen de stroom van het heersende discours, waarin elke verwijzing naar de waarheid is verdwenen, met als logisch gevolg de devaluatie en zelfs de degradatie van het spreken. De inzet van ons congres zal erin bestaan om de ethische dimensie van de verhouding van subjecten tot de waarheid en tot het spreken tot haar recht te laten komen – als voorwaarde voor hun *analyseerbaarheid*. “De waarheidsproef, dat is de analyse, waar men tracht het ware te zeggen, met de analyticus als compagnon die inspireert tot een zekere passie om de waarheid te zeggen.”<sup>26</sup>

---

<sup>25</sup> Miller, J.-A. (niet gepubliceerd [2008-2009]). *L'orientation lacanienne. Choses de finesse en psychanalyse*, o.c. Les van 11 februari 2009.

<sup>26</sup> Miller, J.-A. (2007, juni). La passe bis. *La Cause freudienne* 66, 211.